

ÚJABB ADATOK AZ AVAR TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK ISMERETÉHEZ

JUHÁSZ IRÉN

(Erkel Ferenc Múzeum, GYULA)

„Mivel egyetlen késő avar temető sincs környékünkön feltárva, megítélésüknél ugyanazzal a kérdéssel kerülünk szembe, mint a korai avaroknál. Nem tudjuk, nagyobb nemzetségi temetőkkal, tehát sűrűb lakossággal állunk-e szemben, avagy vándorlógató s mindenkori telepük közelében temetkező nagycsaládokkal. A Kardoskút környéki, viszonylag sűrű lelőhelyek, az utóbbi lehetőség mellett szólnak.”¹

Alig jelentek meg ezek a sorok, már mást lehet mondani; ugyanis 1966 tavaszán előkerültek az első késő avar sírok Orosháza—Bónum téglagyár területén, majd 1967 tavaszán Orosháza Béke Tsz homokbányájában. Két nagy temető; a bónumi téglagyár területén eddig 242 sírt tártunk fel, még kb. 10—15 sír várható. Ezek feltárásával megkapjuk a valóban első hitelesen feltárt késő avar temetőt az Alföld Békés megyei területén. A temetők feldolgozása után feleletet kapunk a bevezetőben feltett kérdésre.

A Béke Tsz homokbányájában 81 sír került eddig felszínre, de sajnos a tsz hanyagsága miatt kb. 70 sír teljesen megsemmisült. Ebben a temetőben jelenleg is folyamatban van a feltárás.

Ismertetőmben ebből a két temetőből szeretnék néhány ritkán előforduló temetkezési szokást bemutatni. Az anyag feldolgozása most kezdődött el, — mivel mindkét temető feltárása befejezetlen —, tehát az alább következő adatok előzetes jellegűek.

Először a bónumi téglagyár területén feltárt temetőből ragadnék ki néhány példát az avarok temetkezési szokásaival kapcsolatban. A temetőn belül csak csontvázas temetés van ÉNY—DK tájolással. Tájolási eltérés két sírban volt; az egyik NY—K, a másik D—É irányú volt. A sokféle temetkezési szokás közül először a lovas temetkezéseket emelném ki. Ebben a temetőben 9 lovas, illetve lósír volt. Négy esetben közös sírban egymás mellett feküdt a ló és lovasa. Ezeknél a síroknál csak egy esetben lehetett pontosan megállapítani a tájolást, mivel a többi erősen bolygatott volt. A bolygatatlan lovassír a 231. számú, melyet in situ vettünk fel és az orosházi múzeumban helyeztünk el. Ebben a sírban a ló a férfi mellett fekszik, a férfi ÉNY—DK, a ló DK—ÉNY tájolással. A ló enyhén jobboldalára fektetve, lábai teste alá húzva. A férfi hátonekvő nyújtott helyzetben, tehát ez a lovas temetkezési mód megfelel Kiss Attila által meghatározott első csoportnak.² A férfit felülről deszkákkal fedték le, erre mutat a csíkokban húzódó fakorhadék és az egyes deszkákat összefogó koporsókapcsok jelenléte. Melléklete: a derekán felővezett helyzetben, bronzból öntött

¹ Orosháza története és néprajza. Orosháza 1965. 125. o.

² Kiss Attila, Az avarkori lovas temetkezés szokásának vizsgálata. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. 1962. 153. o.

griffes-indás övveretek, vascsat és hosszabb vaskés. A ló szájában zabla, hasa alatt vascsat és az egyik kengyel, a gerinc felett a kengyel párja.

Ugyanehhez a temetkezési típushoz tartozik az L sír is, melyet sajnos az ásítás megkezdése előtt megbolygattak, csak fénykép áll rendelkezésemre a lóról. Erről annyit sikerült megállapítani, hogy a ló jobboldalán fektetett DK-ÉNY tájolású, feje természetes helyzetben. A koponya mindkét oldalán falera volt. Az ember csontváza mellette feküdt, de utólag nem tudtam a helyzetét meghatározni. A falerák bronzból készültek és két részből tevődnek össze. Enyhén domború bronzkorongok, melyekre három szegecs segítségével erősítették fel az öntött orozslánfejeket. Az orozslánfejek a száj nyitott, ordító mozdulat; a fej többi része is erőteljes kidolgozású. Hangsúlyosan kiemelt szem, fül és sörényábrázolás látható rajtuk.³

A következő lovassír másik típust képvisel, mégpedig az igen szűkre méretezett sírba tették a lovat és az embert. A ló baloldalán fektetett kinyújtott lábakkal, koponyája a sír sarkában függőlegesen elhelyezve. A férfi a ló mellé fektetve úgy, hogy a koponyája a ló mellső lábain nyugodott. A sír bolygatott, a férfi medence- és combcsontjai voltak helyükről elmozdítva. A sírban lószerszám nem volt; a sír földjében egy csuklós bronz övveretet találtunk.

A temetőn belül egy magános ló sír volt, a ló tájolása megegyezik a többi sír tájolásával; kengyel, zabla és vascsat melléklettel. A kengyelek felemásak voltak.

A lovas temetkezések során a legérdekesebb és egyedüli jelenséget a 66. számú sírban figyeltem meg. Igen szűk, emberre méretezett sírban két ló volt begyömöszölve, a csontok helyzetéből ítélve ellentétes tájolással. A lócsontok alatt 30 cm földréteg, majd ez alatt feküdt a hátonfekvő nyújtott helyzetben eltemetett nő. Tehát két lóval eltemetett női sírről van szó.⁴ A lócsontok között semmilyen lószerszám nem volt. A nő mindkét karján egyszerű bronzhuzalból készített karperec, bal halántékánál bronzkarika, nyaktáján néhány bronzgyöngy volt.⁵

Röviden ennyit a temetőben talált lovassírokról, mert nemcsak ezek változatai említésre méltóak, hanem az a néhány fülkesír is, amely az igen késői avar temetőben előkerült.⁶

A temetőben 5 fülkesír volt. A sírok úgy jelentkeztek, hogy először 60–80 cm×60 cm-es sírfolt volt látható, majd 30–40 cm mélységben jelentkezett az alja és a koponya. Ebből a kis sírgödörből nyúlt lefelé majdnem függőleges irányban a tulajdonképpeni sír. A csontvázak így az állóhoz közel levő helyzetben voltak. A sírok a temető különböző pontjain kerültek elő, tehát nem egy csoportot alkottak. A sírok közül egyben volt férfi, lemezes bronz övveretekkel. A nagyszíjvég az ismert forma; felső vége egyenes lezáródású, az alsó lekerekített. A többi veret kerek alakú 2–2 szeggel erősítve az övhöz. A má-

³ Az általam átnézett irodalomban eddig nem találtam magyarországi párját, sem hasonló darabját ennek az orozslánfejes falerának.

⁴ L. Kovrig Ilona, Újabb kutatások a keszthelyi avarkori temetőben. *Archeológiai Értesítő* 1960. 159. o. Hivatkozik arra, hogy Lipp Vilmos említ olyan sírt, amelyben nőhöz két ló volt eltemetve.

⁵ Antropológiailag is nő a meghatározása ennek a csontváznak.

⁶ A fülkesírokkal kapcsolatban Csallány Dezső: *Kora avarkori sírleletek* (*Archeológia Hungarica* I–II. 1939.) című dolgozatában azt írja, hogy „... A fülkesírok a koraavarkorba tartoznak, használatuk a VI. század utolsó évtizedeitől a VII. század végéig terjed ki. „Itt viszont kimondottan későavari anyagról van szó; részletes magyarázatot csak az anyag teljes feldolgozása után tudok adni.

sikban nő volt, csüngős fülbevaló, egyszerű kettőskúpos orsógomb és vascsat melléklettel. A többi sír bolygatott volt. Tájolásuk megegyezik a többi sír tájolásával ÉNY—DK. A temetőben néhány zsugorított sír is előkerült, kivétel nélkül a temető szélén. Ezek közül a 67-es tájolása tért el, D—É irányba volt temetve a halott. Két jelképes sírt is tártunk fel a temető északi szélén, elég nagy mélységben volt az aljuk, de semmilyen maradvány nem volt bennük.

Koporsós temetkezés is előfordult néhány esetben, határozottan észlelhető volt a koporsó nyoma. A koporsókat összefogó koporsókapcsokat minden esetben a váz gerincoszlopa vonalában találtuk. A koporsókapcsok elég nagyok és középen hajlítottak. Valószínű fatörzsből kivájt teknőalakú koporsót alkalmaztak és a fedelét ezekkel a kapcsokkal fogatták össze.⁷

A leletek közül néhány tárgy alig van meg, így fegyverek közül csak a kard volt képviselve egy sírban. A kerámia is igen kevés, ezek közül egy palack érdemel említést: vöröses színű, szájnnyílása négyszögletes kiképzésű.

A női sírok ékszerei közül a 160-as sírban talált aranyozott pártalemez jelentősebb. Igen vékony aranyozott bronzlemezből préselt, geometrikus díszítő motívumokkal. A préselt minta kis négyzetekre osztja a szalagot, melyen belül váltakoznak a négyszögek, körök és csillagmotívumok.

Ezek után néhány szót a másik temetőben előkerült szokásokról. Igen változatos ennek a temetőnek is a temetkezési képe, talán összetettebb, mint az előző. A most folyamatban levő ásatás ideje alatt került felszínre egy ülőhelyzetben levő csontváz. Férfiváz, törzse enyhén hátrahajlik, combcsontjai vízszintesen a lábszárcsontok függőlegesen álltak, a két lábfej szorosan egymás mellett. Melléklete az övről lecsüngő, karikával felfüggesztett kés, valamint két vascsat. Sajnos a csontváz koponyáját a föld legyalulásakor szétverték. A sír tájolása ÉNY—DK. Ettől a sírtól 5 méterre volt egy fülkesír, amely azonban NY—K tájolású. Mindkét sír szerkezete az előbbieken ismertetett fülkesírokhoz hasonlított.

⁷ Erről *Horváth Tibor*, *Az Üllői és a kiskőrösi avar temető*. (Arch. Hung. 1935. 55. o.) dolgozatában ír.